

Filmen Avatar fra 2009 er et eksempel på indirekte medialisering. Det religiøse univers centrerer om guddommen Eywa, det hellige livstræ, som trues af civilisationen, og et natursyn hvor den spirituelle kraft er allestedsnærværende.

indflydelse på, hvordan religion, myter og ritualer opfattes, og kan derfor karakteriseres som indirekte medialisering. Mediernes brug af religiøse fragmenter etablerer en fælles, kulturel erfaringshorisont og medvirker på den måde til at forandre det religiøse landskab.

HVAD ER RELIGION?

Religionernes bevægelighed vanskeliggør en entydig religionsdefinition. Mange har en intuitiv fornemmelse af, hvad religion er uden at gøre sig klart, hvad fænomenet egentlig dækker over. For religion er måske nok forholdsvist let at genkende, men det er langt sværere at definere. Religion er nemlig ikke et neutralt begreb. Ofte forstår man religion ud fra egne kulturelle værdier og begreber, og på den måde genkender man måske ikke de religioner, som falder uden for disse kategorier.

Forsøget på at lave en holdbar religionsdefinition har ført til mange diskussioner, for der er ikke enighed inden for religionsvidenskaben om, hvorvidt en religionsdefinition skal forholde sig til religioners indhold eller religioners funktion. Traditionelt inddeler man definitionerne i to hovedgrupper: Substantielle definitioner har fokus på, hvad religion er, hvorimod funktionelle definitioner har fokus på, hvad religion gør.

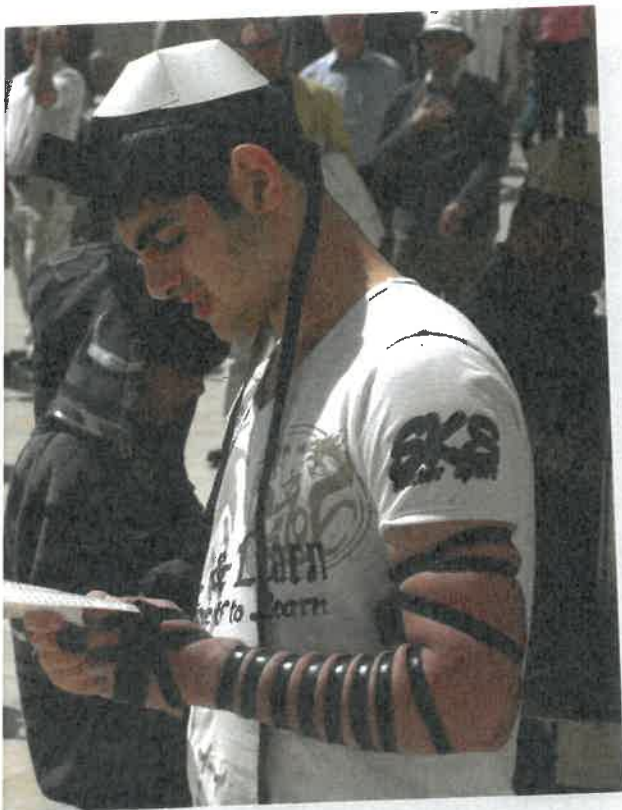
Der har gennem tiden været mange forskellige bud på en religionsdefinition. De fleste kender måske Karl Marx' (1818-1883) religionskritik, hvor religion defineres som "opium for folket". En anden tidlig definition er fra den engelske antropolog Edward Tylor (1832-1917), der definerede religion som "troen på åndelige væsner". En nyere definition er formuleret af den amerikanske antropolog Clifford Geertz (1926-2006), som definerer religion på følgende måde: "Religion er et system af symboler, som bidrager til at etablere stærke og gennemtrængende og varige stemninger og motivationer hos mennesker, idet de formulerer forestillinger om en generel livsorden og iklæder disse forestillinger en sådan aura af fakticitet, at dens stemninger og motivationer forekommer virkelige i en ganske særlig grad."

Problemet med religionsdefinitioner er, at det er svært at afgrænse en bevægelig og foranderlig størrelse som religion. Nogle religionsdefinitioner er for smalle og indfanger derfor ikke alle de forskelligartede religioner, vi har i verden, og andre religionsdefinitioner er for brede og gør det derfor svært at afgrænse religion fra fx kultur og ideologi. Under alle omstændigheder låser definitioner på en eller anden måde religionerne fast, mens de i realiteten er under evig forandring og derfor fleksible og dynamiske størrelser. Medierne brug af religion øger kompleksiteten, for hvad stiller man op med det religiøse indhold, som formidles i og gennem medierne? Skal en definition også kunne indfange Harry Potters brug af magi og Madonnas korsfæstelse på scenen under sit "Confessions"-show i 2006? Religion er i sekulariserede lande nemlig ikke forsvundet, men "smurt tyndt udover" samfundet, og kommer til udtryk i nye, uventede sammenhænge fx i medier, i litteratur og på internettet. For at indfange kompleksiteten i religionsbegrebet kan man bevæge sig væk fra definitionen og i stedet undersøge religion ud fra en religionsmodel. Religionshistorikeren Ninian Smart (1927-2001) fokuserer i sin religionsmodel på, hvilke dimensioner der er til stede i det religiøse liv. Smart mener, at følgende syv dimensioner er til stede i større eller mindre grad, når vi har med religion at gøre:

Madonnas Confession-tour fra 2006 er et eksempel på religion "smurt tyndt ud over" samfundet.

1. Praktisk-rituel dimension, eksempelvis ritualer, gudstjeneste, yoga, meditation etc.
2. Oplevelses- og følelsesmæssig dimension, eksempelvis den følelse det giver den enkelte at deltage i ritualer, synge, danse. Det kan være ekstase, glæde, fred eller indadvendt ro.
3. Narrativ-mytisk dimension. Eksempelvis religiøse fortællinger, myter og hagiografier.
4. Dogmatisk og filosofisk dimension. De forestillinger man gør sig, og det man skal tro på. Elitens forsøg på at systematisere og fortolke den centrale lære i religionen.
5. Etisk-juridisk dimension. Eksempelvis de etiske regler og retningslinjer, der bør følges i den enkeltes liv (fx mad, påklædning etc.) eller i samfundet som helhed (fx sharia).
6. Social og institutionel dimension. Eksempelvis fællesskabet i den enkelte religion, men også forholdet til de øvrige samfund eller andre religioner.
7. Materiel dimension. Eksempelvis bygninger, bøger, billeder (ikoner) eller hellige steder som Jerusalem.

Jødedommen er en religion, der vægter ortopraksi.

ORTOPRAKSI OG ORTODOKSI

Ortopraksi og ortodoksi er et begrebspar, vi kan anvende, når vi skal undersøge religionernes forskellighed. Ortodoksi kan oversættes fra græsk med "ret tro", og begrebet kan bruges til at beskrive en religion, der lægger vægten på troen. Ortopraksi kan oversættes fra græsk som "ret handling", og det anvendes til at beskrive en religion, der lægger vægten på handling og rituel praksis. I en kultur, hvor protestantisk kristendom er den dominerende religion, kan man have en tendens til at tænke på religion som noget, der på en eller anden måde handler om tro. Dette skyldes, at tro og dogmer i protestantisk kristendom er af væsentlig betydning. Men i andre religioner er troen ikke på samme måde i fokus – det væsentlige er derimod ret praksis og præcis overholdelse af de rituelle forpligtelser. Begreberne ortopraksi og ortodoksi tydeliggør, at det varierer, hvad der opfattes som væsentligt i de enkelte religioner.

Ninian Smarts model imødekommer, at religioner kan lægge vægt på forskellige dimensioner. Uanset om en religion lægger vægten på ortopraksi (handling og ritualer) som fx jødedom eller på ortodoksi (tro og dogmatik) som fx protestantisk kristendom, er begge dele religion. De forskellige medlemmer i en religion kan på samme måde lægge vægten på forskellige dimensioner. Nogle vil lægge vægten på en religions dogmer eller etik, hvorimod andre vil fastholde det sociale aspekt som det væsentlige.

RELIGIONSFAGETS TEORIER OG BEGREBER

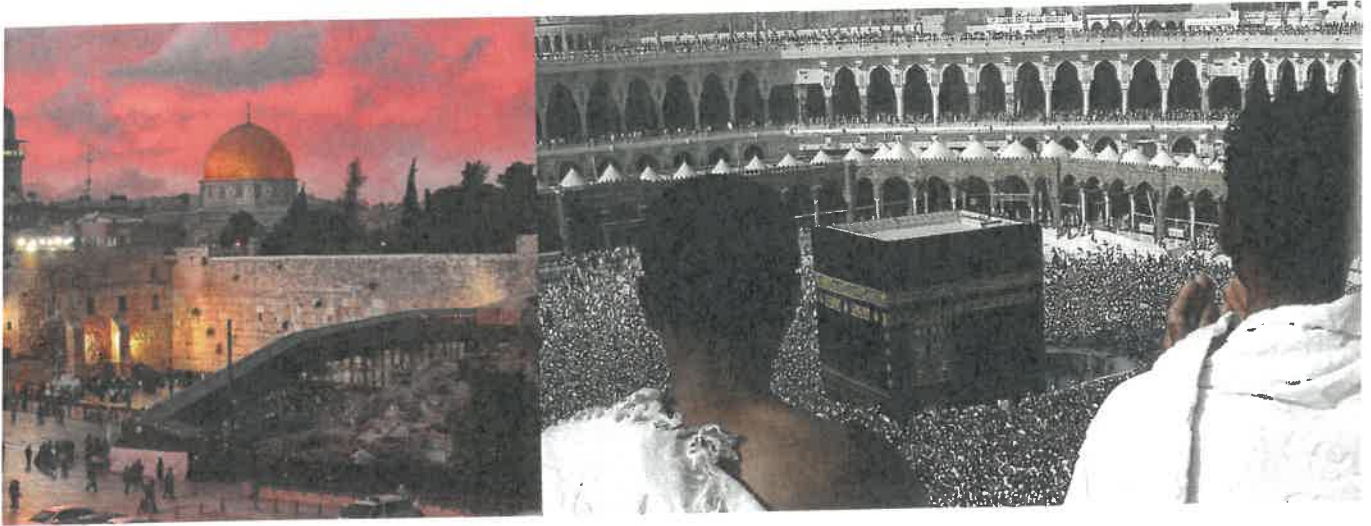
Når man arbejder med religionsfaglige teorier, zoomer man samtidigt ind på særlige fænomener i religioner, som på den måde belyses, eksempelvis myte, det hellige, ritualer m.m. Teorier kan berige med begreber og et fagligt sprog, hvorpå man kan tale om religioner og religiøse fænomener. Teorier skaber dog også et særligt perspektiv på fænomenet, som kan virke begrænsende. Teorier er på den måde som et forstørrelsesglas, der fremhæver særlige vinkler på fænomenet, men som måske også nedtoner og endda skjuler andre. Derfor kan og bør en teori være til diskussion.

I de følgende afsnit vil et bredt udsnit af religionsfaglige begreber og teorier blive introduceret, såvel ældre som nyere vinkler på forskellige religiøse fænomener. Teorierne og begreberne kan bruges som redskabskasse til at tale fagligt kvalificeret om religioner. Men teorierne skal også gerne udfordres og bruges kritisk, når de bruges i forbindelse med de enkelte religioner, således at religioners bevægelighed og foranderlighed fastholdes.

HELLIGT OG PROFANT

Mange genkender følelsen af ærefrygt, når man kommer ind i en storslået kirke eller moské. Uanset om man er troende eller ej, påvirkes man af stedets særlige karakter. Hvad er det, der skaber denne ærefrygt? Ubevidst har vi en forståelse af, at disse steder besidder en særlig kraft og kvalitet, som kan karakteriseres som hellig. Når man skal undersøge det hellige, kan man inddrage den rumænske religionsforsker Mircea Eliade (1907-1986) og den franske sociolog Émile Durkheim (1858-1917).

Eliade ønskede at undersøge, hvad der forbinder hellige steder som fx Kabaen i Mekka med Peterskirken i Rom og Vestmuren i Jerusalem. Det, de tre lokaliteter har til fælles, er, at de alle opfattes som hellige steder, der er kvalitativt forskellige fra alle andre steder. Vestmuren er således ikke bare en mur som alle andre mure, selvom den unægteligt ligner en. Spørgsmålet er, hvorfor denne mur har fået tillagt en ekstraordinær religiøs kvalitet sammenlignet med andre mure? Ifølge Eliade skyldes det, at det hellige for de troende har manifesteret sig i denne mur. Det hellige opfattes som noget, der har reel eksistens. Mennesket skaber derfor ikke selv hellige steder, men

Jerusalem og Kabaeen i Mekka er eksempler på axis mundi som et religiøst verdenscentrum, det kultiske liv orienterer sig omkring.

opdager det hellige i verden. Denne forestilling om, at det hellige viser sig i verden, kalder Eliade en hierofani. Når det hellige manifesterer sig, adskiller det sig fra det profane, selvom det fysiske udseende er uforandret. Den hellige lokalitet er derfor på én gang identisk med og kvalitativt anderledes end den profane, fordi stedet nu rummer en særlig kraft. Eliade definerer derfor det hellige som det, der danner modsætningen til det profane. Når det hellige manifesterer sig i verden, afslører det et centrum. Dette verdenscentrum kalder Eliade for axis mundi. Axis mundi forbinder jord, himmel og underverden og etablerer en forbindelse til en transcendent (dvs. det som ligger udover, hvad der kan erfares), religiøs verden og muliggør, at mennesket kan kommunikere med den. Dette centrum skaber desuden struktur og retning og giver dermed mennesket en mulighed for at orientere sig i verden. En kritik af Eliade har været, at han indtager et religiøst ståsted, eftersom han både taler *om* og *som* religionerne. Dermed er der ikke i absolut forstand tale om objektiv videnskab.

Den franske sociolog Émile Durkheim anskuer det hellige på en anden måde end Eliade. Durkheim hævder, at det er mennesket, som skaber det hellige i sociale fællesskaber. Durkheim understreger, i modsætning til Eliade, at skellet mellem det hellige og profane skabes og opretholdes af mennesker pga. adfærd, ritualer og regler. Det hellige er således ikke noget udefrakommende, men derimod en indefrakommende, social proces, hvor mennesket adskiller det hellige fra det profane gennem tabuiseringer (religiøse forbud og regler) og særlig adfærd.